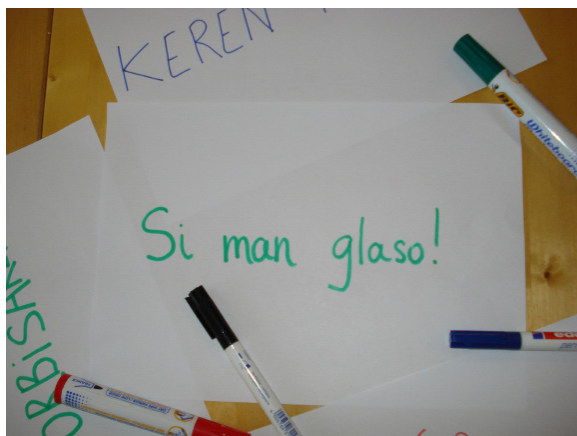

European Roma Information Office

Advokaciaqi pustikorri vaš o rromane aktivistă

2014

Te manglän po but informàcia, àke o kontàkti:

Tel: +32 273 33 462 E-mail: office@erionet.eu

I Evroputni Rromani Viramlin vaś Informàcia (ERIO) si jekh maśkarthemutni organizàcia advokaciaqi savi ispidel anglal politikani aj publiko diskùsia vaś o rromane butä dindoj informàcia e EU-aqe institùcie, e civilo dostipe aj e raimàta. Pesqe buxle drakhinàça, i viramlin kamel te marel pes mamuj i rasistikani diskriminàcia mamuj o rroma prdal zanavipen, godipheripen aj zamavipen e politikenqo.

www.erionet.eu - www.facebook.com/erionet.eu - www.twitter.com/ERIO_EU

Vaś akaja publikàcia dia love vi i progràma e Evroputne Uniaqi PROGRESS. O informàcie so si ande akaja publikàcia na sikaven avtomatik i pozìcia ja i opìnia e Evroputne komisiaqi.

ANDER

Anglivak	7
Kotor 1 – Introdukcia k-i advokacia	11
1.1 - So si i advokacia?	13
1.2 - Varesave principe advokaciaqe p-o andrechivipe e rromenqo	15
Kotor 2 - O procësi e advokaciaqo	17
1 - Identifikuin e advokaciaqo buxläripe	20
2 - Identifikuin o puçhipe ja i iniciatıva	22
3 - Identifikuin o audiënce	24
4 - Azban o umala e influencaqe	28
5 - Zamaven mesäze-klidä	30
6 - Keren tumare advokaciaqo pläni aj zan	33
7 - Sar keren buti e mediença	36
8 - Lovenqo vazdipe	39
9 - Molden tumare zordimäta	41
Kotor 3 – Advokaciaqe aktivitëte	43
Kotor 4 – Vasne pharimäta anglal o rromane aktivistä aj säjutne solücie	49

Anglivak

Pa sosþe akaja pustikorri?

Si pra vasno te ovel sarbarr o pherdo kotorlipe e rromenqo vaś o rroma te oven social andrečhivde. I rekomandàcia e Sombeśesqi pal o efikàso mezùre e rromenqe integraciaqe¹ phenel so o thema somdasne si te zoràren aj te *“den dumo o aktivo themutnipen e rromenqo vazdindoј lenqo sociàlo, ekonomiko, politikano aj kulturàlo kotorlipen and-o dostipen, maśkar aver p-o lokàlo nivèli, odolesqe so o aktivo angažuipe aj kotorlipe e rromenqo korkorre, maśkar aver prdal lenqe reprezentàntà aj organizàcie, si esenciàlo vaś o lačharipe lenqe živipnasqe kondicienqo, sar vi vaś o phiripen anglal lenqe socialone inkluziaqo.”*² O ćacutno kotorlipe e rromenqo si musajutno vaś te oven o politike baxtagorutne aj te ovel len pozitivno impàkti p-o akala khetanimàta. O aktivo kotorlipen e rromenqo and-o keripen, i implementàcia, o monitoring aj i evaluàcia e politikenqi aj e projektenqi si lipardo sofòra sar jekh esenciàlo eleèmnti vaś te lačhardòl i efikasitèta e politikenqi. Misalàqe, o deśto principi e 10e khetanutne bazikane princìpe pal-o andrečhivipe e rromenqo akharel te ovel jekh *“aktivo kotorlipe e rromenqo”*³ aj e EU-aqi rami vaś o themutne stràtegie e rromenqe andrečhivipnasqe ži k-o 2020⁴ phenel so o themutne stràtegie vaś o andrečhivipe e rromenqo (NRIS) musaj *“te oven kerde, implementisarde aj monitorisarde k-o paśutno sombutipen aj biachavdo dialògo e rromane civilone dostipnača”*.

Madikh so i Evroputni komisia akharda e thema somdasne te

¹ http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/lisa/139979.pdf

² [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32013H1224\(01\) - Point 2.8.](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:32013H1224(01) - Point 2.8.)

³ http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Documents/2011_10_Common_Basic_Principles_Roma_Inclusion.pdf

⁴ http://ec.europa.eu/justice/policies/discrimination/docs/com_2011_173_en.pdf

angazonen aktivo aj ćacikanes e rromen and-i implementacia e strategienqi, akala khetanimata panda nane konsultime ćaces. Vaś te paruvdøl akaja situacia, akaja pustikorri si kerdi te zorarel aj te del vast e aktivisten e rromane civilone dostipnasqe, sar vi e manuśen save planuin o programe vaś te keren advokaciaqe kampanie te maren pen mamuj i diskriminacia aj te zoraren penqe kompetence p-i advokacia kaj te phiren anglal and-i implementacia e strategienqi, sar vi and-o politike e anti-diskriminaciaqe aj e socialone andrećhivipnasqe k-o evroputno, themutno aj lokalo niveli.

Akaja pustikorri del undaripe sar te keres advokacia vaś o andrećhivipe e rromenqo k-o lokalo, themutno aj evroputno niveli. Oj kerdili e ideaća so i advokacia rromani bazome p-o khetanimata si te ovel vazdini, śeral k-o niveli e terenesqe grupenqo, drakhinēnqo aj organizacienqo, e musajutne informaciaća aj e advokaciaqe kompetencenća vaś te mangel kaj e nevøje aj e prioritete e rromenqe te oven adresome. I res akala pustikorrāqi si te del undaripe e rromane aktivisten te planuin aj te keren ćacutne aj efikāso ākcie advokaciaqe, te oven śunde aj te sarbarraren o phiripe anglal e rromenqe integraciaqo pe sa i Evrøpa.

Madikh so akaja pustikorri si kerdi po anglal te ovel labardi and-o ākcie e advokaciaqe vaś o andrećhivipen e rromenqo, oj śaj te labardøl vi avere manuśenθar save keren advokacia, sar jekh labno savo del len vast ande penqi advokacia pe jekh aver subjekti. O jektho kotor sikavel o generalo principe e advokaciaqe vaś e rromenqo andrećhivipen. Pala lesθe, o dũjto kotor sikavel o procēsi e advokaciaqo padmad pal-o padmad aj sar kerel pes buti

e mediaça. O trito kotor del misala advokaciaqe aktivimatenqe. O štarto kotor si les ande lesθe butivarutne pučhimàta aj pharimàta so si len o rromane aktivistà aj šajutne solùcie pala lenθe.

Kotor 1

Introdùkcia k-i advokàcia

Kotor 1 – Introdùkcia k-i advokàcia

1.1 So si i advokàcia?

O res e advokaciaqo si te kerel influènca p-o keripe e decizienqo, p-o politike aj/ja progràme k-o lokàlo, themutno, evroputno aj/ja maškartthemutno nivèli.

I advokàcia si te...

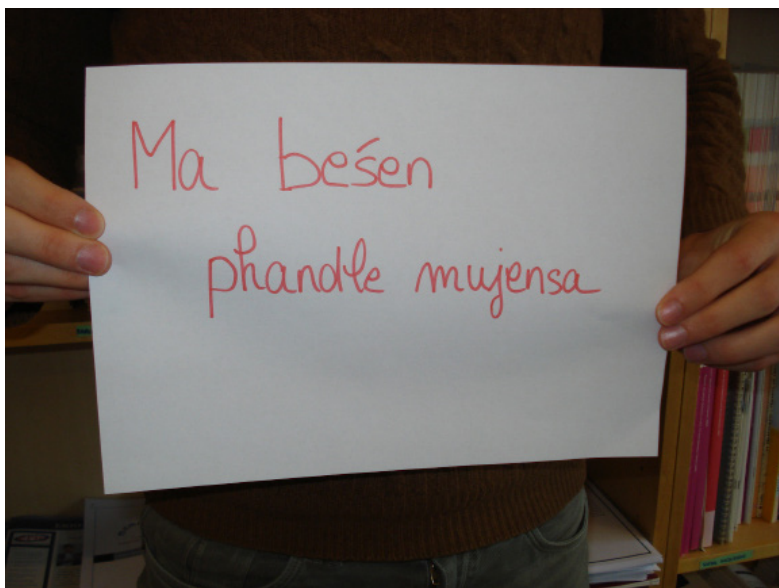
- vakeres zorales vaś varekasqe
- des vast varekas te vakerele vaś pesqe
- mares tut vaś te hakaja ja vaś o hakaja varekasqe
- des dromavri jekhe problemaqo

I advokàcia si jekh metòda te...

- paruves aj/ja te keres influènca p-o politike aj p-o praktike
- paruves aj/ja te keres influènca p-o zoràqe relàcie
- paruves aj/ja te keres influènca p-o tordòmàta aj phiravimàta

Viz, misalaqe, šaj te keres advokàcia kana kames te:

- vakeres vaš manušenqe save naj šunde ja lença, dindoj len vast te mothoven penqo dikhipen aj te len penqe decizie korkorre
- sarbarrãres kaj o palmukhline grupe (sar misalaqe o roma) ure that disadvantaged groups in society (e.g. Roma) te ovel len vipal živipnasqe šajutnimàta sar i mažoriteta (sar misalaqe o gaže)
- mares tut mamuj o sociàlo avričhudipen aj i diskriminàcia p-o but (misalaqe o roma), save anen o uštavipen aj o xasaripen lenqe hakajenqo

1.2 Varesave princìpe advokaciaqe p-o andrèchivipe e rromenqo

Madikh so i socio-ekonomikani situàcia e rromenqi ande verver thema somdasne šaj varekana te ovel verver, si varesave khetanutne baziko princìpe save šaj te oven labārde sar khetanutne denominatòrā aj save šaj te den tumen vast kana zamaven tumare advokaciaqe àkcie.

Maškar lenthe si o 10 khetanutne bazikane princìpe p-o andrèchivipen e rromenqo⁵ save lekhavda o Sombeš e Evroputne uniaqo:

1. Konstruktivo, pragmatiko aj na-diskriminatòro politike
2. Eksplicito a na ekskluzivo malavipen
3. Interkulturàlo metòda
4. Dikhindoj vaš o mainstream
5. Somžanipe vaš i dimènsia e lingsqi
6. Nakhavipen e politikenqo bazome p-o pròve
7. Labāripe e Komunitetaqe labnenqo
8. Angažuipe e regionalone aj e lokalone avtoritetenqo
9. Aktivo kotorlipe e rromenqo
10. Active participation of the Roma

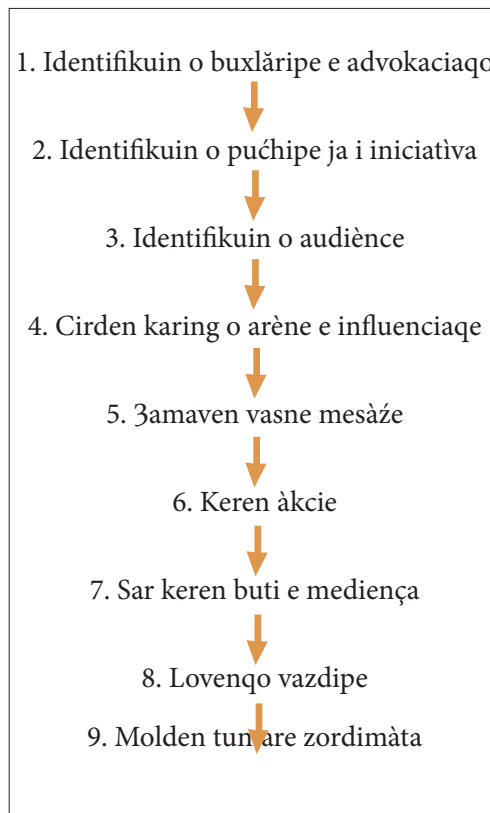
⁵ http://www.coe.int/t/dg4/youth/Source/Resources/Documents/2011_10_Common_Basic_Principles_Roma_Inclusion.pdf

Kotor 2

O procèsi e advokaciaqo

Part 2 - The advocacy process

I advokàcia si jekh dinamiko procèsi bute fazença. Si te dikhas o fàze e advokaciaqe sar vareso kovlo, odolesqe so on šaj te oven ande vipal vaxt ja jekh pal-i aver aj o procèsi šaj te irinöl pe aver rig. Akate das tumen jekh gida sar te phiren prdal o verver padmada vaš te zamaven tumare stratègie. Akala padmada si:

Sxèma 1: O procèsi e advokaciaqo

1 - Identifikuin e advokaciaqo buxläripe

► *Savo si o nivèli me advokaciaqe akciaqo: lokàlo, themutno aj/ja evroputno?*

O angluno padmad kana zamaves ti àkcia e advokaciaqi si te identifikuin p-o savo nivèli kames te keres te aktivimàta. Sxaj te keres àkcia p-o lokàlo, themutno aj/ja evroputno nivèli.

Po tele si varesave butà so musaj te les angl-i jakh kana les decizia pal-o buxläripe te advokaciaqo.

Sosqe p-o lokàlo nivèli?

- I praktiko implementàcia te advokaciaqe rezultatesqi ovel p-o lokàlo nivèli.
- O lokàlo avtoritète si odola save po hàri zanen pal-o evroputne politike.
- O lokàlo nivèli si o palutno phandlipe e administrativone lancosqo savo çhivel and-i praktika projèkte aj labàrel o love so si dine vaš lenqe.

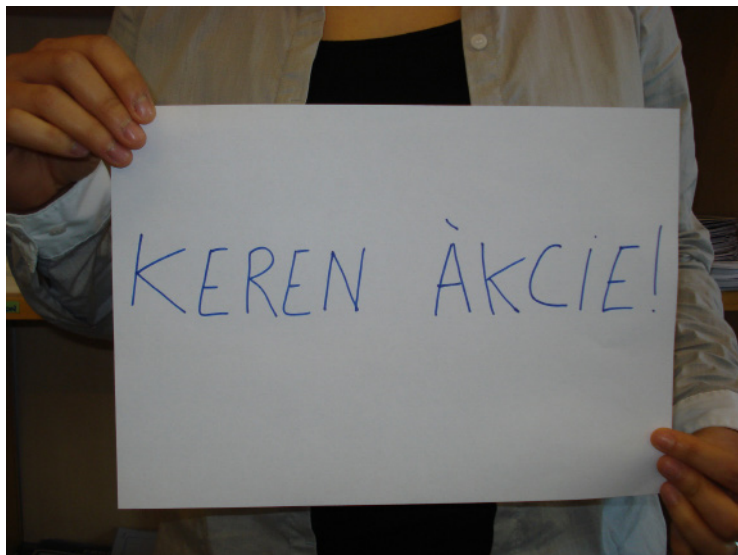
Sosqe p-o themutno nivèli?

- O buderipe e aktivitetenqo pal-i sensibilizàcia aj o vazdipe e somzanipnasqo p-o butà so phandlön e rromença musaj te kerdön p-o akava nivèli.
- O ulavipe e strukturalone fondenqo aj e azutipnasqo vaš o politike pala save keras godipheripe si k-o vasta e themutne avtoritetenqe.

- O decizie, o politike aj o regulàcie kerde p-o themutno nivèli si nakhavde k-o lokàlo nivèli.

Sosqe p-o evroputno nivèli?

- O buttà aj o pùchimàta so kames te vazdes si relevànto p-o sa o nivèlà. O problème e rromenqe nane jekh problèma izoluime k-o lokàlo ja k-o themutno nivèli. On si jekh pùchipe pe savo si laçi artikulàcia p-o evroputno nivèli savo si and-i agènda e EU-aqi. Labären o momentum.
- O evroputne decizie si nakhavde k-o themutno nivèli. I EU mangel e themenθar somdasne te zan pal-o evroputne politike aj legislàcia.

2 - Identifikuin o pućhipe ja i inicitiva

► *Savi si i ćacutni aś e situaciaqi?*

► *Sosqe musaj te paruvas o bută?*

Si vasno te identifikuin jekh pućhipe politikaqo savo kampil te ovel adresome. Si te identifikuin o pućhipe ja i inicitiva pala savi kamen te keren advokacia. So po laćhes te pinzaren i situacia, po zorale ka oven te pheren i godi e averenqi. Vaś akava padmad kampil kerdi jekh xor analiza e situaciaqi pe savi kamen te keren buti. Misalqe, dikhlărindoj sar si i situacia akana ka del tut vast te identifikuis sar si te ovel i situacia pal odova. Pala so kerdan akaja analiza, atòska śaj te identifikuis so si te paruvdøl, kon si te paruvel aj sosqe akava paruvipe si musajutno.

Varesave pućhimata k-o lokalo niveli:

- Vazden i idėa e rromenqe integraciaqi prdal o dombimata e grupaća savi kamen te azban, ververe aktorenća e situaciaqe aj e bare rajenća so len o decizie
- Pheren i godi e lokalone avtoritetenqi te keren o edukativo aj o kulturàlo programe aj aktivimata kadia kaj o dombipe e rromenqo te ovel ćhivdo andre lenće
- Keren godipheripen vaś i transpozicia e themutne strategienqi vaś i integracia e rromenqi te ovel len o spòrti sar jekh labno vaś o procėsi e rromenqe integraciaqo and-o rajòni
- Keren prėsia p-o lokalo avtoritete te transpozin o themutne strategie vaś i integracia e rromenqi k-o lokalo niveli aj te

čhiven and-i praktika i rekomandàcia e Sombesésqi

Varesave pučhimàta p-o themutno nivèli:

- Pheren i godi e bare rajenqe so len o decizie te čhiven sar prioritèta ande lenqe themutne stràtègie pal-i integràcia e rromenqi i integràcia e rromane čhavenqi prdal o dombimàta
- Vazden jekh koalicia k-o themutno nivèli e rromane bi-raipnikane organizaciença vaś jekh po zorali advokàcia
- Keren godipheripen te ovel i rromani kultura čhivdi and-i themutni kurikùla
- Keren prèsia p-o themutne avtoritète te transpozin áaces o themutne stràtègie pal-i integràcia e rromenqi k-o themutno nivèli aj te čhiven and-i praktika i rekomandàcia e Sombesésqi

Varesave pučhimàta k-o evroputno nivèli:

- Keren godipheripen vaś te ovel pinzardo o genocìdi e rromenqo k-o evroputno nivèli
- I platfòrma te ovel primisardi sar jekh vasno partnèri vaś i promòcia e dombipnasqe edukaciaqi sar jekh labno vaś e rromenqo andrečhivipen aj o barabar tretmàno.
- Vazden i idèa e dombipnasqe edukaciaqi vaś aktivo themutnipe sar jekh drom te phanden les e evroputne berśeça 2013 vaś aktivo themutnipe.

3 - Identifikuin o audiènca

► *Kas kamen te azban/te influencuin?*

► *Kon si o manuša save si len i zor te keren decizie (misalaje i EU, o raimàta, o lokàlo avtoritète)?*

► *Kon šaj te influencuil e manušen save keren decizie (misalaje i media, o undärne)?*

Pala so identifikuissarden o pučhipe aj o resa, musaj te alosaren e manušen ja i grùpa kasqe kamen te bičhalen tumaro mesàži. Tumare advokaciaqo mesàži šaj te ovel bičhaldo ververe audiencienqe: o generàlo publiko, o bi-raipnikane organizàcie, o politikànã, raimàta ja aver struktùre so keren decizie. Vaš tumare àkcie e advokaciaqe te ovel len efèkto, si but vasno tumen te arakhen kon si o manuša aj o grùpe save si len i po bari influènca and-i umal phandle tumare aktivitetaja.

Si te ulaven dušles kon si o jekhtikane audiènca aj o dujtikane audiènca.

- Jekh **jekhtikani audiènca** si la ande laže odola save keren o decizie aj save si len avtoritèta direkt p-o rezultàti p-o savo si tumaro res.

- O **dujtikane audiènca** si si manuša aj grùpe save šaj te ovel len influènca p-o odola save keren o decizie (p-i jekhtikani audiènca). On šaj te oven aleàtä (manuša save den dumo tumare advokaciaqo res), neutràlà (manuša save ni na den dumo ni nane mamuj tumare advokaciaqo res) aj oponètä (manuša save na den dumo tumare advokaciaqo res).

Po tele si varesave misala pal-o jekhtikane aj e dujtikane audiènçe.

Jekhtikane audiènçe	Ministri e edukaciaqo, somdasne e parlamentosqe, somdasne e evroputne parlamentosqe, Komisàrà e Evroputne Uniaqe, òrutne e Evroputne komisiaqe DG-enqe ja Unitenqe, òrutne e foronqe.
Dujtikane audiènçe	Vasne butàrne e parlamentosqe somdasnenqe aj e Evroputne parlamentosqe, undàrne e Edukaciaqe ministresqe aj e Premieresqe, vasne bi-raipnikane organizàcie, politikaqe butàrne, organizàcie e dadenqe aj dajenqe and-o òkòle, sindikàte e siklårnenqe, gazète aj progràme radiosqe.

Tabèla 1: Misala e jekhtikane aj dujtikane audiencenqe

3animasqe: Zumaven te arakhen o karaxteristike tumare audienciaqe. Misalaqe, arakhen kabor zanen on aj so gindin/sar dikhen on o andreçhivipen e rromenqo ja miazutne tème, aj lenqe interèsà. Sxaj te keren akava lokhes, drabarindoj lenqe opìnìe and-e intervìste, vakerimàta thaj kola. Rodindoj pal-i audiènça savi kamen te azban, ka zanen val ka den on dumo tumari àkcia e advokaciaqi val na.

Tipi e audienciaqo	Zanipe	Opìnìe/tordòmàta	Interèsà
<i>Definisaren tumari audiènça</i>	<i>So zanen i audiènça pal-o rromane butà?</i>	<i>Save si o opìnìe aj o tordòmàta e audienciaqe pal-o rromane butà?</i>	<i>Savo tipi e interesenqo si la i audiènça (akala interèsà òaj te na oven phandle e rromane butènça)?</i>

Tabèla 2: Sar te azban i audiènça

Po tele si varesave misala sar te arkahen i relevànto struktùra, institùcia ja o relevànto manus' kase te zan tumare advokaciaqe akciaa.

P-o evroputno nivèli

- Evroputni Komisia (Komisàrã, erutne e DG-enqe aj e Unitenqe):

- DG Justicia: te kerden advokaciaqi àkia eral va te maren tumen mamuj i diskriminàcia p-o rroma aj va o sociàlo andrehivepe e rromenqo
- DG Employment, Social Affairs & Inclusion: if your advocacy action mainly aims for Roma social inclusion
- DG Butãripe, Sociàlo Butã & Andrehivepe: te kerden advokaciaqi àkia eral pal-o sociàlo andrehivepe e rromenqo
- DG Edukàcia & Kultùra: te kerden advokaciaqi àkia eral va o fedederipe e edukativone situaciaqo makar o rroma aj/ja va i promòcia/o pinzaripe e rromane kulturaqo
- DG Sastipe & Klièntã: te kerden advokaciaqi àkia eral va o fedederipe e sastipnasqe kondicienqe makar o rroma
- DG Buxlãripe: te kerden advokaciaqi àkia eral pal-o sociàlo andrehivepe e rromenqo k-o thema save kamen te girden and-i EU

- Evroputno Parlamènti: Evroputne parlamentosqe zene angaome k-o rromane butã ja k-o sarsavo relevànto subjèkti-Committee of the Regions

- Evroputno Ekonomiko aj Sociàlo Komitèti

- Komitèti e Rajonenqo

- Mèdie k-o evroputno nivèli

- Reprerentàcie e themenqe somdasne e EU-aqe

P-o themutno nivèli

- Themutno Kontaktesqi Viram pal-o rroma
- Ministrìe e raipnasqe
- Minìstri e socialone butënqe
- Themutne mèdie
- Sindikàte
- Policia

P-o lokàlo nivèli

- Rajonàlo sérutne aj lokàlo sérutne e foronqe
- Lokàlo mèdie
- Sxkolaqe sérutne
- Dada/daja aj lenqe organizàcie
- Sociàlo butärne
- Sxkolaqe psixològã

4 - Azban o umala e influencaqe

Si verver umala save šaj te kamen te azban vaš te keren influença pe lenŕe tumare advokaciaqe akciença. Akala umala si: legislativo, politikaqi, ekzekutivo ja administrativo. Sxaj te čhinen tumari godi te maren p-i jekh ja pe po but akala umalenŕar. Sxaj te kamen te dikhen p-o akala umala:

- P-o themutno aj lokàlo nivèli: politika, ekzekutivo aj administrativo- European level: policy
- Evroputno nivèli: politika

Te čhinden tumari godi te maren p-o politike, varesave lenŕar šaj te oven aba adoptisarde.

Misalaqe:

P-o themutno nivèli:

- Themutne Stràtègie vaš i Integràcia e rromenqi
- Themutne progràme e školaqe/kurikùla

P-o nivèli e EU-aqe:

- I rami e EU-aqe vaš Themutne Stràtègie vaš i integràcia e rromenqi
- Themutne Stràtègie vaš i Integràcia e rromenqi
- EU-aqi Stràtègia 2020
- EU-aqe Komunikàcie phandle e edukaciaça aj e maškarkulturalone dialogoça

- Rekomandàcia e Evroputne Komisiaqi “*Investìcia p-o tikne: phagipe e dizadvandažaqe ciklesqo*”

Te na, šaj vi te dikhen karing iniciative save si p-o drom ja save ka kerdön po palal aj save si phandle e rromenča, pe save šaj te kerdöl godipheripen.

Misalaqe:

P-o themutno nivèli:

- Transpozìcia e themutne strategiaqe p-o rajonàlo aj lokàlo nivèli
- Trapnsòzìcia e Sombešesqe rekomandaciaqi pal-o efektivo mezùre e rromenqe integraciaqe
- Vasne themutne ondimàta phandle e rromenča

P-o Evroputno nivèli:

- Rekomandàcie e Evroputne Komisiaqe vaš jekh efektivo implementàcia e themutne strategienqi (kotar o progresesqe rapòrtă so kerel sarkon berš i Evroputni komìsia)
- Sombešesqi rekomandàcia pal-o efektivo mezùre e rromenqe integraciaqe
- Exploratòro opìnia lekhavdi kotar o Evroputno Ekonomìko aj Sociàlo Komitèti
- Exploratòro opìnia lekhavdi kotar o Sombeš e Rajonenqo
- Rezolùcie kotar o Parlamènti e Evropaqo
- Ondimàta e Evroputne rromane platformaqe
- Vasne evroputne ondimàta

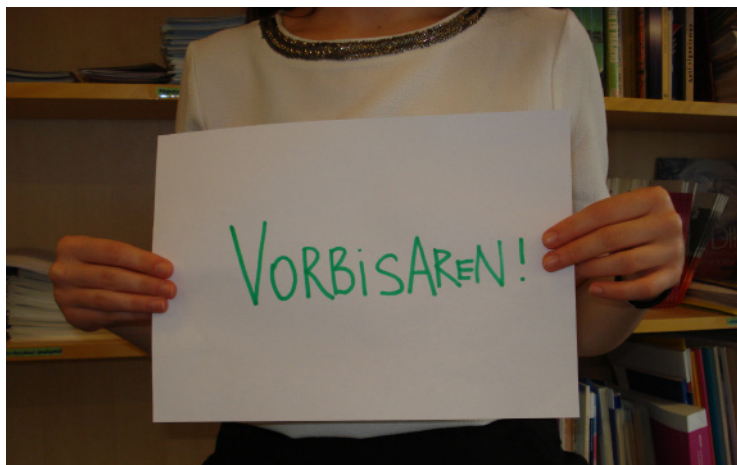
5 - 3amaven mesàze-klidă

► 3amaven o mesàse ande jekh malavdo formàti

► Identifikuin tumari audiència aj adaptisaren tumaro mesàzi pala la0e

Pala so identifikuisarden tumare audiència kas kamen te arenen, musaj te keren o precizo mesàžă vaš lenqe. Sxaj te kamlon pen verver mesàze vaš verver audiència. Te šaj, tumaro mesàzi si te ovel:

- dušlo, te pherel i godi aj xarno
- sado aj dirèkto
- dino dumo informaciença (misalape statistike ja històrie), kana si

Sar te keren tumaro klidi-mesàzi?

Kàste keren tumaro mesàzi, šaj te labären deklaràcie savenča te pheren i godi e averenqi, labärindor i **metòda “So/Sosqe/Sar”**:

*** So?**

O “So” si odova so tumen kamen te aresen aj o sikavipe e problemesqo savo trebul te ovel adresome k-i tumari advokaciaqe aktivitèta. Akate šaj te labären o rezultàte e rodimatenqe, te si, vaš te keren ilustràcia aj te den dumo tumaro suro, odova so kamen te aresen.

*** Sosqe?**

O “Sosqe” si i aš aj o vasnipe sosqe trebul kerdo vareso p-e jekh problèma. Akate šaj te liparen o lačo rezultàti so šaj anel i àkcia savi tumen roden aj/ja i negativo konsekvènca e inakciaqi.

*** Sar?**

O “Sar” sikavel o aktuàlo sugèstie aj rekomandàcie sar jekh problèma šaj te arakhel solùcia ja te ovel paruvdi. Akate šaj te den varesave àkcie so tumen mangel te kerel tumari audiènca. take.

Tabèla 3: I metòda “So/Sosqe/Sar”

Misal: Maripe mamuj i diskriminàcia e çhavenqi aj e terne rromenqi and-i edukàcia

So?

I diskriminàcia mamuj o rromane çhave aj terne lel verver fòrme; ande laþe si racistikano zadipe, avriçhudipnasqe praktike aj harasmènto kotar o siklårne, o butårne e školaqe ja e avere siklövnenþar. I diskriminàcia e rromane çhavenqi ovel kana on bi khançesqo aj butivar si chutine k-o “speciàlo škòle” e siklövnença save si lenqe phares te siklòn ja si len problème e šereça, sadaj odolesqe so on si rroma. And-o 2014 I ankèta pal-i edukàcia so kerda i Agència e bazikane hakajenqi (FRA)⁶ sikavda kaj and-o Cxèxo, and-o Ungriko, and-i Slovàkia aj and-i Grècia, 33% zi k-o 58% e rromane çhavenqo and-i škòla sine k-o klàse kaj sa o tikne ja but lenþar sine rroma.

Sosqe?

O agor e diskriminaciaqo and-o školuipe vaś o rromane çhave aj terne ovèla les hàsna na sadaj e rromenqe no e themutne ekonomiaqe aj sa e dostipnasqe general.

Sar?

- Si nevòja te vazdinòl o somzanipe pal-o mexanisme vaś i prevència aj o adresipe e diskriminaciaqo and-i edukàcia, majbut maśkar o minoritètã.
- Keren i promòcia e trainingenqi pal-o ververipe vaś sa o profesionistã e školaqe, o sociàlo butårne aj e školaqe psixològã vaś te ovel and-i škòla jekh ambiènti savo respektuil aj lel angali o ververipe e siklövnenqo.

Tabèla 4: Misal sar te keren jekh mesàzi advokaciaqo

⁶ <http://fra.europa.eu/en/publication/2014/education-situation-roma-11-eu-member-states>

6 - Keren tumare advokaciaqo plàni aj zan

Pala so kerdén tumare advokaciaqo mesàzi, si tumen te den les k-i audiència ja k-o audiència kaj kamen te azban. Sxaj te trebul tumenqe te nakhaven o mesàzi ande verver çhanda aj te labären verver labne komunikaciaqe sarkone audienciaqe so alosaren. Alosaren jekh strategìa komunikaciaqi pe sar kamen te nakhaven tumaro mesàzi. Si verver metode komunikaciaqe te keren akava, maškar save:

- lila
- e-mailä
- telefòni
- maladimàta
- ondimàta aj kampànie

But kotar o metode e komunikaciaqe liparde po opre šaj te labärdön khetanes.

a) Lila, e-mailä aj telefònä

I dirèkto komunikàcia odolença save len o decizie si jekh advokaciaqo labno savo si zoralo aj savo si les hasna p-o dikhan e lovenqo. Sxaj keren akava lilença, e-mailença aj akharipnaça k-o telefòni. Te lien decizia te biçhalen lil, si te zanen kaj o lil aresel po zabades sar o e-mail ja o telefòni. O e-mailä aj o telefòni si po sigutne òpcie. Sarsavi metoda te alosaren, si te zanen kaj o manuša save len decizie si len pherde progràme butäqe aj naj len but vaxt. Thavdal, kana len kontàkti lença, si te mothoven dušles,

xarnes aj precizo so kamen te phenen.

b) Maladimàta

O personàlo maladimàta e rajença so len decizie si butivar o po lacho drom te nakhaven tumaro mesàzi aj te ovel tumen i sàma e audiencaqi savi kamen te azban. Sxaj vi te len kotor ande kidimàta aj ondimàta kaj šaj te arakhen manušen save šaj te oven aleatà. Sxaj len tumença aj te den k-i audiènca varesave printisarde materiàlã vaš te zorären tumare argumènte (misalaje lila, deklaràcie).

c) Ondimàta aj kampànie

O publiko ondimàta sar konferènca, trujale meza aj worksòpã šaj oven laçhe labne te nakhaven tumaro mesàzi. A, kàste ovel len efèkti, trebul te oven organizuime laçhes.

O kampànie šaj te labären len vaš te keren influènca p-o politike, te vazden o somjanipe pala jekh precizo subjèkti aj te vazden o publiko supòrti. Vaš jekh kampània trebul jekh sado aj zoralo mesàzi. Maškar aver misala kampaniaqe aktivitetenqe, o po tipiko si publiko ondomàta sar o demonstràcie, jekh ekspozìcia, petìcie, postèrà aj pamflètã.

3animasqe::

- Dikhen save šajimàta si k-o themutno ja maškarthemutne vasne dâte, fèste ja aver bare divesa pe save šaj te keren ondimàta ja kamànie: o maškarthemutno dives e holokaustesqe seripnasqo (27 Januàra), o maškarthemutno dives vaš i eliminàcia e rasialone

diskriminaciaqi (21 Tirdaraj) o dives e rromenqo (8 Grastornaj), o dives e rromenqe genocidesqe seripnasqe (2 Avgust), maškarthemutno dives vaš o khosipe e ćorripnasqo (17 Oktòbra) ja o dives e manušíkane hakajenqo (10 Decèmbra).

- Vazden koalície aj phanden tumen manušença aj organizaciença interesuime pal-o problème e rromenqe aj e anti-diskriminaciaqe. Dikhen te na oven paše tumenqe aver grupe save šaj te keren buti tumença aj te den tumen vast te buxlären tumare mesàže (misalaqe bi-raipnikane organizàcie). Kana kiden o zoră averença tumaro krlo ovèla po zoralo.

7 - Sar keren buti e mediença

I mèdia si jekh laçho labno vaś te nakhaven tumare mesàže aj si hàsna te keren buti laça. Oj del tumen jekh šajipe te vazden o somžanipe pal-o problème e rromenqe. O mèdie save si tumença šaj den tumen vast te buxlären tumare mesàže maśkar o generàlo publiko, te vazden o somžanipe pal-o problème e rromenqe, te promovisaren i rromani kultùra, te phagen o stereotipe aj o angladikhimàta. Kana arakhen i mèdia kaj trebul aj o subjèkte so oj uçharel, akava si tumenqe jekh strategiko azutipe te nakhaven tumaro mesàži aj te keren reklàma tumare projektosqe. I mèdia šaj te ovel vi jekh but laçho aleàti odolesqe so si la jekh bari ròla k-o godà e manuśenqe aj k-o lenqe dikhimàta aj opinie.

I buti e mediença mandavel te labären elektroniko aj printisarde mèdie. Dikhen po tele i tablèla varesave misalença.

Tipi mediaqo	Mediaqo personèli
Ràdio Televìzia Filmi aj vido Gazète Mèdie online (blog, Facebòk ja Twitter)	Zxurnalistà, reportèrà aj korespondèntà Scenaristà aj editorialistà Komentatòrà, biumblavde lekhavne aj producèntà Producèntà

Tabèla 5: Misala e medienqe aj lenqe personelenqe

Sxaj te keren buti e mediença vi lekhavindoj komunikàte e presaqe kaj den informàcia pala vasne situàcie ja ondimàta.

Metòde sar te nakhaven tumaro mesàzi k-o mèdie

a) Vakerindoj e žurnalistença

O reprezentantà rromane si te len sàma kasqe den intervìste aj si te den godi šukar sode šaj te patàn e žurnalisten. Musaj te pinzaren e žurnalistes aj te arakhen so interèsi si les. Musaj, odolesqe so but žurnalistà gazje si len tendènca generàlo te sikaven o problème e rromenqe and-o mèdie sar vazdine kotar lenqe personàlo ja editoriàlo dikhan, bi kerdo nijekh verifikàcia. Ačaral on sikaven i situàcia e rromenqi bi te len angl-i jakh o verver dikhimàta aj bi te ovel len bas informàcie, patàndor varesave xoxaimàta bi te verifikuin len, bi te verifikuin val o editoràlo pučhimàta si bazome p-o čaće informàcie. Sartovel, o rroma save den intervìste musaj sofòra te vazden aj te dikàren jekh lači relàcia e žurnalisteça, odolesqe so lače relaciença keres vi lači kolaboràcia. Konžàren tumen vaš i intervìsta, keren preparàcia aj vakeren xarnes, bi daraqo aj entuziàsto.

b) Komunikàte presaqe

O komunikàte e presaqe si jekh lačo labno te den informàcia k-o mèdie pala jekh ondipe, jekh projèkti ja jekh situàcia vaš o mèdie te učaren la, te vakeren pala laθe. O komunikàte e presaqe labàrdòn vaš te des e žurnalisten jekh història kàste vakeren on p-i mèdia pala laθe. Kana keren jekh komunikàta presaqi, dikhen

šukar kaj o po vasne informàce te oven k-o šird laqo, k-o šero, aj o generàlo informàcie tele - “kon, so, sosqe, kaj aj kana”. Cxhiven k-o agor o kontàkti vaš informàcia.

c) Sociàlo mèdie

O sociàlo mèdie si jekh zoralo labno vaš te vazden o somzanipe online. Vaš i efikasitèta lenqe labäripnasqi, si vasno te labären o kanälä so kampil.

O blögä si kanäle klidä vaš o buxläripe tumare mesažesqo ja mesaženqo online. On šaj te seven verver resa aj varesave blogä si pal-o lokàlo ja themutne politike, kana avera si len po but jekh evroputno buxläripe. O blögä den jekh lačo šajutnipe e labärnenqe te ovel len disküsia online aj debàte pal-o subjèkte phandle e rromenča.

O kùjbovã e socialone drakhinenqe sar o Facebòk (www.facebook.com) aj o Twitter (www.twitter.com) si sumnakune labne te bičhalen informàcie aj mesàže tumare audiencaqe online. Sol duj den šajutnipe te barären i màsa e suporterenqi aj e advokatenqi.

8 - Lovenço vazdipe

► Roden love vaś te den dumo tumare àkcie

Madikh so but aktivitéte advokaciaqe śaj te kerdōn bi lovenço ja hāri lovença, aver aktivitetenqe kampen love. O love śaj te trebun vaś i pokin e manuśesqe ja manuśenqe save keren o aktivitéte e advokaciaqe, vasc o pokipe e viramlinaqo ja aver aktivitéte sar i preparàcia e dokumentenqi, o akharimàta k-o telefōni ja o zape and-o kidimàta.

O xainga e lovenqe umblan pal-o nivèli kaj keren buti tumen (lokàlo, themutno ja evroputno). K-o lokàlo aj themutno nivèli varesave xainga si o lokàlo, distriktosqe aj o themutno raipen, o privàto sektōri, o themutno aj o maśkarthemutne bi-raipnikane aj maśkart-raipnikane organizàcie. K-o evroputno nivèli, i Evroputni Komisia del “*operating grants*”, akava si jekh lovikano aźutipe vaś jekh organizàcia te kerel pesqi principiàlo buti ja varesave aver aktivitéte. Plus akalaθar, i Evroputni Komisia del dumo vi o pokipen e precizone projektenqe prdal o “*calls for proposals*” ja “*action grants*”. Dikhen amari publikàcia “*Guidelines on how to apply for European Commission Funds*”⁷ vaś po but informàcia pal-o pokimàta e evroputne komisiaqe.

Ideal, si śukar te zumaven te arakhen love kotar verver xainga odolesqe so kadijal ka ovel tumen po but mestipe aj kovlōveripe k-i tumari advokaciaqi buti. Agoral, roden aj arakhen save organizàcie, struktùre ja institùcie save den love śaj te ovel len

⁷ http://www.erionet.eu/doc-guidelines-ec-funds_2012

interèsi pal-o andrechivipe e rromenqo aj o problème e anti-diskriminaciaqe.

Varesave metòde vaś te arakhen love:

- Keren ondimàta vaś vazdipe love: koncèrte, patīva, thaj kola.
- Keren aplikàcia vaś gràntă kotar o fondàcie aj o maśkarthemutne agèncie
- Keren aplikàcia vaś gràntă aj projèktă kotar o lokàlo ja o themutno raipeLook for in-kind donations (equipment, office supplies, etc.)

9 - Molden tumare zordimàta

O moldipe tumare advokaciaqe akcienqo k-o agor šaj del tumen vast te federären tumare avinde kampànie. Si vasno te molden tumari kampània aj tumare rezultàte vaš te arakhen so 3al mišto aj so na 3al, te federären tumare avinde àkcie kàste ovel len po baro impàkti. Pučhen tumen:

- ▶ *Sode sas efikàso tumare zordimàta?*
- ▶ *So rezultàte areslen?*
- ▶ *Sar šaj te ovel maj feder tumari advokàcia?*

Kana molden tumare àkcie, siklön kotar odova so kerden aj 3an anglal tumare akciença dindoj álno k-o lače kotora aj paruvindoj odova so na gelo lačhes. Vaš o moldipe, 3an pal-o kritèrà po tele.

Kritèri	Pučhipe
Relevànca	O subjèkti, val si pànda problèmi?
Eficiènca	O metode, val sas labärde eficient vaš o aktivitéte planuime?
Efikasitéta	Val kerdile o aktivitéte sar sas te kerdön pal-o plàni?
Impàkti	Val paruvda/federärda i àkcia e advokaciaqi o zivipe e rromenqo?
Vaxt-dikäripe	Val ka ovel paruvipe pànda pal-o agor e aktivitétaqo/projektesqo?

Tabèla 6: Kritèri

Kotor 3

Advokaciaqe aktivite

Kotor 3 – Advokaciaqe aktivitàe

Varesave idèe vaś advokaciaqe aktivitàe...

- Keren tumari peticia, kompeticia, thaj kola.
- Lekhen artikle pal-o andrečhivipe e rromenqo vaś o mèdie ja čhiven len p-o internet (Facebòk ja Twitter, blog ja web-kùjbo)
- Keren jekh ondipe (seminàri, workshop ja konferènca) pala jekh subjèkti phandlo e rromenča angażindoj o relevànto aktòrà kotar verver umala
- Keren jekh ekspozìcia fotonqi ja dombipnasqi sikavindoj verver aspèkte e rromane kulturaqe
- Keren vùdeurà te den informàcia pal-o problème e rromenqe
- Keren prezentàcie and-o škòle pal-i rromani kultùra
- Keren kidimàta ja ondimàta e dadenča/dajenča te vakeren pal-o relevànto subjèkte phandle e rromenča
- Bičhalen jekh lil k-i lokàlo avtoritàeta/šerutno e forosqo te mangel lesθar te implementisarel i themutni stràtègia pal-o andrečhivipe e rromenqo (labären amaro modèli⁸)
- Bičhalen jekh lil k-i themutni avtoritàeta/šerutno e forosqo te mangel lesθar te implementisarel i themutni stràtègia pal-o

⁸ http://www.erionet.eu/from-words-to-practice_template-letters

andréchivipe e rromenqo (labären amaro modèli⁹)

- - Kontaktonen tumaro National Roma Contact Point aj keren buti pašutnes leça/laça (dikhen o kontàktä akate)¹⁰
- - Organizuin jekh koncèrti kerindoj i promòcia e rromane muzikaqi aj kulturaqi, jekh teàtro te vazden o somžanipe pal-i diskriminàcia k-i škòla ja jekh debàti and--i mèdia pal-o stereotipe e rromenqe
- Organizuin jekh show k-o ràdio pal a radio show on the topic
- **And many more!**

⁸ http://www.erionet.eu/from-words-to-practice_template-letters

¹⁰ <http://www.erionet.eu/national-roma-strategies.htm>

Kotor 4

**Vasne pharimàta anglal o
rromane aktivìistă aj śajutne
solùcie**

Kotor 4 – Vasne pharimàta anglal o rromane aktivistà aj šajutne solùcie

Akaja sèkcia sikavel o po vasne pharimàta savença maladõn o rromane aktivistà so ulavidle k-o training e ERIO-sqo pal-i advokàcia “*Siklò sar te mares tut te hakajenqe*”¹¹.

Pharimàta	Sxajutne solùcie
Vaš o bi-raipnikane organizàcie p-o evroputno nivèli: Sar te labàren o zanipe aj i ekspertiza e drakhinënqi aj te miškinen o lokàlo organizàcie somdasne te keren po bari influènca p-o decizie so si line k-o nivèli e Evroputne uni-aqo	<ul style="list-style-type: none"> • Pheren i godi e potencialone partner-enqi kaj i buti p-o evroputno nivèli zoràrel i drakhin aj kerel o pučhipe pala savo mardöl pes po dikhöver • Sikaven e rromenqe kaj o resürse si investuime sar kampil • Kana mothoven e rromenqe sar lenqe hakaja si uštavde, on šaj te ovel len motivàcia te angažonõn k-o organizàcie k-o lokàlo, themutno ja evroputno nivèli
Tènsie maškar o themutno nivèli aj e EU-qo nivèli: o nakhavipe e mesažesqo pal-i suplementàro mol e EU-aqe deciziaqe procesesqi prdal o somdasne e drakhinaqe	<ul style="list-style-type: none"> • Keren buti khetanes avere evroputne grupença sar on zumaven te mobilizinen o komunitète p-o precizo pučhimàta aj pal odova phanden les k-i jekh viram vaš te legaren les anglal k-o komitète e evroputne parlamentesqe aj pal odova zumaven te influenconen o procèsi e decizienqe keripnasqo

¹¹ <http://www.erionet.eu/event-190614>

<p>Phares te miškines e rromen te len kotor aj te advokuin vaś o rroma</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Organizuin e rromen vaś jekh frontalo pozicia • Keren aktivite te vaś o vazdipe e kapacitetenqo vaś o rroma sar te advokuin vaś o andrečhivepe e rromenqo
<p>Sar te keren čekat so po laches k-o interviste e gazikane žurnalistenča ja sar te den anglal phare pučhimata kotar o medie.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Manipulacia e medienqi k-o interesi e bi-raipnikane organizacienqo • Adaptacia e vakeripnasqi pal-i eksperiencia e žurnalistesqi aj lesqi umal e ekspertizaqi • Fedederipe e zanipnasqo pal-o rromane problème k-o rrom savo pučhlöl kaj te anel po lacho pinzaripe k-o publiko aj lache angledimata vi k-o bimalavde pučhimata

Tabèla 7: Vasne pharimata anglal o rromane aktivistiā aj šajutne solucie

